

Наприклад, «Геометрія, 10 клас» (ЗАТ «Мальва») дає змогу майбутньому вчителю змодельовати використання на уроці базового комплексу теоретичного матеріалу, завдань, тестів, а також апробувати готові уроки, створені розробниками.

Висновки. Скомпонований відповідним способом навчальний матеріал дає змогу показати особливості загальноосвітньої, професійно пропедевтичної, спеціалізуючої функції курсу математики, який вивчається в класах СГН; показати взаємозв'язок змісту навчання математики в класах СГН з математикою як наукою та з математичним апаратом, що використовується для вивчення процесів і явищ у відповідних галузях знань; імплементувати взаємозв'язок методів навчання математики в класах СГН з математикою як наукою та з методикою навчання профільних дисциплін; виявити особливості змісту, методів і прийомів,

організаційних форм і засобів навчання математики учнів у класах СГН.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Акуленко І. А. Компетентісно орієнтована методична підготовка майбутнього вчителя математики профільної школи (теоретичний аспект): монографія / І. А. Акуленко. – Черкаси: видавець Чабаненко Ю., 2013. – 460 с.

2. Нічуговська Л. І. Прикладні аспекти математики і лінійна функція та її економічне застосування / Л. І. Нічуговська // Математика в школі. – 2003. – № 8. – С. 43.

3. Ткач Ю. М. Задачі економічного змісту в математиці: навч.-метод. посіб. / Ю. М. Ткач. – Х.: Вид-во «Ранок», 2011. – 176 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Акуленко Ірина Анатоліївна – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри алгебри і математичного аналізу Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.

Коло наукових інтересів: проблеми методичної підготовки майбутнього вчителя.

УДК. 371.315

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО ВПРОВАДЖЕННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ

Наталія АНДРОСОВА (Кіровоград)

Як зазначено у „Державних стандартах базової і повної середньої освіти” – формування в учнів умінь і навичок спілкування передбачає досягнення ними такого рівня комунікативної компетенції, який був би достатнім для здійснення спілкування у певних комунікативних сферах. У більш загальному розумінні поняття „компетентність” означає відповідність вимогам, встановленим критеріям та стандартам у відповідних сферах діяльності та при вирішенні певного типу завдань, володіння необхідними активними знаннями, здатність впевнено досягати результатів та володіти ситуацією. Поняття „компетенція” вперше стало вживатися в США в 60-ті роки в контексті діяльнісного навчання (**performance-based education**), метою якого було готувати спеціалістів, здатних конкурувати на ринку праці. Спочатку „компетенції учнів” розглядалися як прості практичні навички, що формувалися в результаті автоматизації знань, пізніше компетенції перетворилися в одиниці навчальної програми.

У Державному стандарті початкової загальної освіти проголошено перехід до реалізації компетентісного підходу, відповідно до якого має здійснюватися спрямованість навчально-виховного процесу на набуття у процесі навчання інтегрованої здатності

особистості, яка складається зі знань, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці [1]. Відповідно виникає потреба у поєднанні методів навчання як основних шляхів досягнення результативності навчання. О. Савченко вказує на те, що „сучасна дидактика орієнтує вчителів не на універсалізацію тих чи інших методів, а на розуміння їх сильних і слабких сторін, пошуки оптимального поєднання переваг кожного з них” [2, с. 239]. На будь-якому етапі навчальної діяльності поєднуються завжди декілька методів. Вони ніби проникають один в одного, характеризуючи з різних сторін одну і ту ж взаємодію вчителя й учня, зв'язки між методами навчання визначають взаємодоповнюваність, характер діяльності учнів. Поєднання методів навчання, в першу чергу, визначається метою навчання і змістом освіти.

Однією із педагогічних умов ефективного поєднання методів навчання задля досягнення мети навчання молодших школярів є сформованість у вчителів готовності до поєднання методів навчання. Вона дає можливість швидко включатися в педагогічну діяльність, успішно вирішувати складні завдання, які виникають перед учителями початкових класів.

Поняття готовності є предметом дослідження як психологів, так і педагогів. Психологи розглядають готовність до діяльності як передумову цілеспрямованої діяльності, її регуляції, стійкості та ефективності (С. Максименко, О. Пелех та ін.). Із 70-х років ХХ століття проблема готовності набуває свого розвитку у зв'язку із дослідженнями педагогічної діяльності (Л. Кондрашова, В. Ліненко, В. Моляко, В. Сластьонін та ін.).

Ми визначаємо готовність як інтегроване системне утворення особистості, що характеризує її вибіркову активність при підготовці та включенні до діяльності. Компонентами готовності доцільно розглядати ставлення до діяльності, мотиви, знання про предмет і способи діяльності, вміння та способи їх практичного втілення. Стосовно готовності учителів до поєднання методів навчання ці компоненти можуть бути конкретизовані таким чином: усвідомлення особистісної та суспільної значущості поєднання методів навчання; позитивна мотивація вдосконалення знань та вмінь в галузі застосування методів навчання; знання про суть методів навчання, їх класифікації, критерії вибору методів навчання, порівняльну ефективність окремих методів навчання та їх поєднань; володіння алгоритмами вибору окремих методів навчання та їх поєднань.

З метою з'ясування стану використання методів навчання у початковій школі нами було проведено анкетування 235 вчителів м. Кіровограда та Кіровоградської області, що поєднувалося із аналізом методів навчання, які використовувалися вчителями у ході відвідань нами уроків. Проаналізуємо деякі результати опитування вчителів початкових класів.

Зокрема, ми запропонували вчителям оцінити методи навчання за ступенем використання їх при вивченні нового навчального матеріалу на різних навчальних дисциплінах. За результатами опитування нами були визначені середні бали, що отримав той чи інший метод навчання. Ми отримали такий рейтинг словесних методів навчання (в дужках вказано середній бал): 1 – бесіда (7,74 б.), 2 – розповідь (7,27 б.), 3 – пояснення (6,44 б.), 4 – інструктаж (3,73 б.).

Такий розподіл середніх балів щодо методів навчання свідчить про те, що вчителі в основному об'єктивно оцінюють ефективність словесних методів навчання. Пояснюючи причину вибору тих методів навчання, які є найбільш ефективними при вивченні нового навчального матеріалу, вчителі наголошували на тому, що «вони дають позитивні результати», «заохочують дитину творчо мислити»,

«відповідають особливостям змісту навчального матеріалу» тощо.

Викликає стурбованість стан оцінки вчителями початкових класів використання ними проблемних та інтерактивних методів навчання при вивченні нового навчального матеріалу (взагалі не оцінили ці методи навчання: проблемний виклад – 14% респондентів, частково-пошуковий метод – 19% респондентів, дослідницький метод – 23% опитаних, а 14 % опитаних учителів не змогли вказати, які саме інтерактивні методи вони застосовують).

Відповіді вчителів початкових класів на питання щодо показників, за якими вони визначають ефективність застосування методів навчання, засвідчили, що 62% респондентів основними показниками назвали такі: зацікавленість учнів; правильність, логічність обґрунтованість, цілісність відповіді учнів; зосередженість уваги учнів на навчальній роботі; рівень володіння розумовими операціями. Викликає стурбованість те, що 17% опитаних учителів мало враховують такі показники ефективності застосування методів навчання, як рівень сформованості в учнів загальнонавчальних умінь і навичок; уміння учнів виявляти проблеми та розв'язувати їх. Це свідчить про те, що недостатньо звертається увага на реалізацію всіх цілей навчання молодших школярів.

Більшість опитаних учителів відзначили потребу поєднання на уроці в початкових класах різних методів навчання, відмічаючи, що таке поєднання є більш ефективним, ніж застосування одного методу навчання. Заслужовують на увагу такі обґрунтування поєднання методів навчання: "При поєднанні методів навчання забезпечується активне сприймання навчального матеріалу учнями з різним видом пам'яті і характером мислення"; "Зміна методів навчання (перехід від репродуктивного методу навчання до проблемного методу навчання) активізує пізнавальну діяльність учнів, попереджує зниження пізнавального інтересу"; "Відбувається постійна підтримка уваги учнів, що сприяє підвищенню рівня зацікавленості учнів на уроці".

Основну увагу в опитуванні ми звернули на те, які словесні методи навчання поєднують вчителі у процесі вивчення нового навчального матеріалу та при закріпленні навчального матеріалу. Ми зосередилися на поєднанні саме словесних методів навчання, оскільки без них неможливе навчання і виховання. В результаті отримано такий рейтинг поєднання словесних методів навчання при вивченні нового навчального матеріалу:

- 1 – поєднання бесіди з наочними методами навчання (середній бал – 7,31);
- 2 – бесіди з розповіддю (7,19 б.);
- 3 – бесіди з поясненням (6,94 б.);
- 4 – розповіді з поясненням (6,68 б.);
- 5 – бесіди з практичними методами (6,56 б.);
- 6 – розповіді з інтерактивними методами (6,45 б.);
- 7 – бесіди з інтерактивними методами (6,43 б.);
- 8 – пояснення з інтерактивними методами (6,31 б.);
- 9 – репродуктивні методи з проблемними методами (6,08 б.);
- 10 – інструктажу з розповіддю (5,38 б.);
- 11 – інструктажу з поясненням (5,22 б.);
- 12 – інструктажу з бесідою (4,63 б.).

Такі результати свідчать про традиційність вибору способів поєднання словесних методів з наочними та практичними, низький рівень усвідомлення вчителями важливості інтерактивної взаємодії при поясненні нового.

Поява в останні роки ряду праць [3-8], які переконливо обґрунтовують необхідність використання в навчальному процесі інтерактивних технологій і пропонують багатий теоретико-методичний матеріал з розв'язання педагогічних задач та психолого-педагогічних ситуацій у наближених до реальних умов, підтверджує, по-перше, цінність інтерактивних технологій як методу навчання не лише школярів, а й педагогів; по-друге, свідчить про тенденцію зближення процесу навчання з життям, озброєння вчителів та учнів саме такими знаннями, які будуть необхідні їм у практичній діяльності.

У практиці проведення уроків з різних дисциплін ми пропонували вчителям практикувати широке залучення учнів до участі у колективно-групових та кооперативних формах організації навчання з метою формування у них навичок ведення діалогу, уміння доводити власну думку, бачити проблему з різних сторін педагогічного процесу.

Так з дисципліни «Читання» використовувати інтерактивну вправу «Акваріум» [7, с. 42]. Об'єднати учнів у дві групи та поставити перед однією з них проблему, бажано, щоб ця група сиділа у центрі, а друга – навколо них. Інша група має спостерігати за тим, як відбувається дискусія, не має права втручатися в хід обговорення, фіксує появу нових поглядів на проблему; виділяє також моменти, коли дискусія набуває деструктивного характеру та відзначає шляхи повернення в конструктивне русло. Дискусія триває 10 хвилин (залежить від складності та проблемності обраної теми), а потім учні припиняють обговорення в групі; ті, що спостерігали дають аналіз правильності,

доречності аргументів, виділяють учнів, які проявляли ініціативу у веденні дискусії, зазначають моменти та наводять аргументи, що спровокували відхилення від обговорюваної теми. Потім групи міняються ролями і місцями, отримавши нову тему для обговорення, починають діалог за подібною схемою. Таким чином учні не лише вивчають зміст твору, не лише знайомляться з особливостями розгортання сюжету (для учнів розроблені питання, на яких слід фіксувати особливу увагу, наприклад до твору Лесі Українки «Біда навчить»: – місця проживання різних птахів; вороги для птахів; – які порядки у різних сімей птахів; – правила культурного звертання до інших птахів; – правила поведінки для птахів, що проживають поруч; – вимоги до птаха-батька, птахи-мами; – що допомогло горобцеві змінитися), а й вчать вести діалог, брати ініціативу у веденні дискусії, реагувати на незадоволені репліки опонента. Спочатку реакція учнів на застосування «Акваріуму» була негативна, адже вони звикли відповідати на поставлене питання вчителя. Після двох застосувань інтерактивної технології, ми стали відчувати більшу розкутість у висловлюванні, свідомішу аргументацію власної точки зору, конструктивну критику та глибшу підготовку до занять, вмотивованість самооцінювання на занятті. Більш вдало проходили такі форми роботи з тем, де слід порівняти власний досвід із описаними прикладами поведінки героїв творів.

Для предмету «Основи здоров'я» з теми «Здоров'я – найдорожчий скарб» пропонували застосовувати інтерактивну вправу «Ротаційні трійки» або «Броунівський рух» [7, с. 35]. Так, серед завдань до уроку учні (по-трьох) отримали завдання підготувати презентацію діяльності дитячих оздоровчих таборів різних регіонів України. Тож об'єднуємо учнів у трійки – вони мають обговорити специфіку представлених ними таборів відпочинку. Наступним етапом роботи є розрахунок учнів від 0 до 2; «0» – залишаються на місцях постійно і фіксують всю отриману інформацію, «1» – рухаються до наступної трійки за годинниковою стрілкою, а «2» – рухаються у зворотному напрямі через одну трійку. Такий обмін учнями триває до тих пір, доки трійка не відновиться у її першому складі. Робота регламентується часом до 7 хвилин у кожній трійці (залежить від кількості учнів). Останнім етапом роботи є спільне обговорення отриманої інформації від інших трійок та знаходження спільних і відмінних рис роботи дитячих таборів відпочинку у різних регіонах України. Ефективність роботи одразу підвищує вмотивованість розробити кращу презентацію, зростає відповідальність кожного учасника трійки за доведення необхідної інформації однокласникам, велике значення

набуває уміння будувати монологічне представлення презентації та ведення бесіди.

Універсальною інтерактивною вправою вважаємо метод «ПРЕС». Він полягає у формуванні в учнів уміння робити висновки та наводити аргументи на підтвердження власного погляду на проблему; цей метод сприяє полегшенню діагностування для вчителя рівня підготовленості учнів до заняття, рівня їх мислення та широти поглядів. Вправа полягає у специфіці висловлювання, його побудова має пройти чотири етапи: висловлювання власної позиції (На мою думку...), її мотивування (тому що ...), наведення аргументів (наприклад, ..), виведення висновку (отже...). Так з етичної бесіди на тему «Я -Людина» учням було запропоновано слухання вірша Ірини Жиленко «Снігова баба» з метою висунення варіантів теми бесіди. Текст вірша варіативний за етичною тематикою. Тож наводимо приклади висловлювань студентів: 1. «**Я вважаю**, що вірш на тему «Добро і зло», **тому що** у ньому розкрито протистояння вчинків людей; **наприклад**, добро – коли Снігова Баба пригріла цуценя, а зло – коли недобра господиня викинула щенятко у сніг; **отже** вірш показує перемогу добра над злом у житті.» 2. «**На мою думку** вірш розкриває тему «Відповідальність та обов'язок», **тому що** головним героєм твору є песик, що був приручений жінкою; **наприклад**, про це свідчить фраза, що щенятко викинули з затишного будинку; **отже** вірш є яскравим прикладом безвідповідального ставлення до братів менших». 3. «**Я думаю**, що вірш на тему «Мужність і сміливість», **тому що** мова йде про страх песика та його ж сміливість; **наприклад**, коли з мордочки щенятка потекла сльоза – страх, фраза, що на подвір'ї було страшно і сумно, сміливість проявив собака, коли не побоявся підійти до холодної Снігової Баби; **отже**, вірш однозначно навчить нас боротися із власними страхами.»

Метод «ПРЕС» [7, с. 67] є тим початком до формування в учнів навичок правильно формулювати висловлювання, усвідомлювати схему доведення до свідомості співрозмовника власного бачення проблеми, логіку подання інформації на уроці.

Узагальнюючи описаний досвід роботи, зазначаємо, що для вчителів й учнів це є поштовхом до усвідомлення власної життєвої позиції, піднесення вмотивованості у проведенні уроків та виховних занять, сприяє практичному оволодінню сучасними інтерактивними технологіями, знімає проблему новизни та несприйняття нетрадиційних методів та форм організації навчально-виховного процесу.

Дидактичними засобами і психологічними умовами та перспективними напрямками, що

забезпечують ефективність навчання учнів та педагогів є:

- психолого-педагогічна готовність учителя до впровадження інновацій у школі, його міцні теоретичні знання сучасних інновацій у освіті, вміння вибрати ефективніші, які забезпечать можливість йому вибудувати інтерактивну модель навчання, що стала б проблемно-пошуковою;

- діалогічність навчальних ситуацій. Маємо на увазі діалог не тільки зовнішній, а й внутрішній, що значно важливіше і продуктивніше для розвитку людини.;

- проектування нетрадиційного уроку потребує від учителя вміння створювати навчальні проблемні ситуації, формувати евристичні питання, пізнавальні та проблемно-пошукові завдання;

- інноваційна освітня практика закладів освіти переконує в потребі зменшувати на уроці частку фронтальних форм на користь індивідуально-групової, парної та індивідуальної форм;

поєднання традиційних і нетрадиційних методик, що надають пріоритет розвитку індивідуальності, самооцінці, самобутності дитини. Вчитель, який надає перевагу навчально-проблемному діалогові, спонукає учнів до вільного обміну думками, враженнями, формує в школярів творчі здібності.

З метою вдосконалення компетентності вчителів початкових класів до впровадження інтерактивних технологій навчання ми пропонуємо проводити педагогічні тренінги, основна увага в ході яких звертається на формування мотиваційного та процесуального компонентів готовності педагога, що включають усвідомлення об'єктивної та суб'єктивної значимості оволодіння знаннями й вміннями в галузі поєднання методів навчання, уміннями приймати оптимальні рішення шляхом наукового обґрунтованого вибору та поєднання найбільш раціональних методів для певних умов з точки зору деяких певних критеріїв, вдало орієнтуватися у підборі необхідних інтерактивних вправ відповідно до мети уроку та очікувань учнів.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Державний стандарт початкової загальної освіти: Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2011р. № 462 // http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/17911/

2. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи: Підручник для студентів педагогічних факультетів / Олександра Яківна Савченко. – К.: Абрис, 1997. – 416 с. (Трансформація гуманітарної освіти в Україні).

3. Даниленко Л.І. Теорія і практика інноваційної діяльності в загальній середній школі// Управління освітою. – 2001. – №3. – С. 18-24.

4. Падалка О.С., Нісімчук А.М., Смолюк І.О., Шпак О.Т. Педагогічні технології. – Київ, 2005. – 252 с.

5. Педагогічні інновації у сучасній школі / За ред. І.Г. Ермакова. – Київ, 1994. – 88 с.

6. Перспективні освітні технології / За ред. Г.С. Сизоненко. – Київ, 2000. – 560 с.

7. Пометун О.І. та ін. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Наук.-метод. посібн. / За ред. О.І. Пометун. – К.: Видав. А.С.К., 2004. – 192 с.

8. Химинець В.В., Кірик М.Ю. Інновації в початковій школі. –Тернопіль: Мандрівець, 2010. – 312 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Андросова Наталя Миколаївна – викладач кафедри педагогіки дошкільної та початкової освіти Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Коло наукових інтересів: поєднання словесних методів навчання, сучасні технології навчання.

УДК: 370+649.1+305.235+111.85

РОЛЬ ГРОМАДЯНСЬКОЇ САМОСВІДОМОСТІ У ПРОЦЕСІ ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

Вікторія БАРАБАШ (Кіровоград)

Актуальність. Утвердження актуальної виховної парадигми, що відповідає гуманістичним потребам сьогодення, ідеї громадянського виховання молоді зумовили необхідність формувати у вищій школі компетентного, відповідального, активного і цілеспрямованого фахівця-громадянина.

Глибоко переконливим залишається твердження всесвітньо відомого педагога Василя Олександровича Сухомлинського про те, що громадянське виховання – це складна, цілеспрямована діяльність, яка забезпечує становлення та розвиток свідомості, почуття власної гідності, мужності й патріотизму. На думку педагога, виховати громадянина, – означає виховати справжню людину. Ідеальний громадянин той, хто ставить на перше місце почуття обов'язку й відповідальності, дорожить святинями свого народу як особистими цінностями, прагне до соціальної гармонії [9].

Громадянськість як засіб і, водночас, як результат процесу громадянського виховання активізує державницьку діяльність особистості, реалізує національні інтереси, сприяє гармонійній взаємодії громадянина і суспільства. Домінантними міркуваннями людини є утвердження того, що від власних дій і вчинків залежить як її майбутнє, так і доля країни в цілому. При цьому стрижневим компонентом громадянськості виступає громадянська самосвідомість.

Метою статті є обґрунтування громадянської самосвідомості як ключової критеріальної характеристики громадянськості особистості.

Дослідники наукового колективу, очолюваного академіком АПН України О. Сухомлинською, автори сучасної Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності розглядають громадянське виховання як процес формування

громадянськості – духовно-моральної цінності, світоглядно-психологічної характеристики людини, що зумовлена її державною самоідентифікацією, усвідомленням належності до конкретної країни [4, с.2]. Представляючи таке трактування, науковці намагалися об'єднати загальноєвропейське розуміння поняття «громадянськість» – демократизм, толерантність, верховенство закону – з морально-етичними засадами, притаманними нашому народу – національні цінності, патріотизм, соціальна гармонія.

Громадянськість має складну інтегративну форму (вона може реалізуватися і через усвідомлення громадянами цінності своїх прав і обов'язків, як таких, що відбивають інтереси суспільства, і через наявність уже сформованих громадянських відношень особистості). З огляду на зазначене, зарубіжні та вітчизняні дослідники трактують громадянськість з різних позицій: як інтегративне особистісне утворення, сутність якого визначається науково-світоглядними знаннями, ціннісними орієнтаціями, відповідною вчинковою діяльністю (Ю. Завалевський; П. Ігнатенко, М. Козій, О. Князев, Н. Косарева, Л. Крицька, В. Поплужний, М. Триняк); інтегративна якість особистості, в основі якої лежить свідомість і самосвідомість (А. Гаязов, С. Гончаренко, Г. Голубева, Є. Известнова, Д. Яковлева); морально-правова культура людини (Б. Ананьєв, Л. Архангельський, В. Кожокар, І. Кон, Н. Ничкало); ключова соціальна компетенція (І. Зимня, О. Пометун, М. Михайліченко); життєва позиція індивіда (Л. Божович, С. Іконникова, І. Руссу).

У контексті нашого дослідження особливу цінність мають тлумачення громадянськості саме в науково-педагогічній літературі. В. Сухомлинський свого часу слушно відзначив, що громадянськість – це наявність в особистості громадянських поглядів, переконань, почуттів,